

בין אור לחושך

הרב מרדכי פרנקו

האדם המעיין בספרי ההלכה על חג חנוכה מגלה דיונים רחבים על ענייני הנרות. נשאלת השאלה, מדוע דווקא היא המצווה העיקרית בחג? המאמר הבא עוסק במהות המאבק בין ישראל ליוון וקישורו לאור וחושך.

פתיחה - ייחוד הנס

העניין שמקבל בחנוכה מקום מיוחד ומרכזי הוא האור. הוא מופיע כמוכּן במצוות החג - הדלקת הנרות וגם מובא בחז"ל בכמה וכמה ביטויים. המושגים האלו של אור וחושך, הם מושגים המשמשים בחנוכה יחד, אך לא בערבוביה. חנוכה עושה סדר ומפריד בין אור לבין חושך, וזו נקודה שראוי לנסות לעמוד עליה, ולברר אותה.

בתוך המכלול של חנוכה עולות כמה וכמה שאלות מפורסמות, אך נזכיר אותן בכל זאת: **השאלה הראשונה היא מדוע המצווה של זיכרון לנס היא דווקא בהדלקת הנרות?** אם חכמים רצו לציין את החנוכה המחודשת של בית המקדש ניתן היה לעשות זאת בדרכים אחרות ולא דווקא בהדלקת נרות. הרי בבית המקדש גם הקריבו קרבנות על גבי המזבח, ועצם ההקרבה הייתה יותר מרכזית מהדלקת הנרות. ניתן לטעון שהסיבה לכך היא, שהנס עצמו הופיע דווקא בהדלקת הנרות, ומכיוון שהנס הופיע בדרך הזו זיכרון הנס יהא באותה דרך. אך הנס עצמו צריך עיון, **הרי מדוע נצרך הנס?** הרי מבחינה הלכתית לא היה בו צורך, מכיוון שעל פי ההלכה ניתן להדליק גם בשמן טמא, הן "טומאה הותרה בציבור". יותר מזה, יש הטוענים שמבחינה הלכתית שמן טמא עדיף משמן של נס, משום שלשמן של נס אין גדר של שמן, בניגוד לשמן הטמא. שאחרי הכל שמן טמא הוא עדיין שמן, ומאחר שטומאה הותרה בציבור, הוא הופך לשמן מותר.

¹¹ מאמר זה נערך משכתוב שיעור שהועבר בישיבה.

על העניין הזה קיימת התכתבות מפורסמת בין הרב זצ"ל לבנו הרצי"ה, והם דנים בדבר. אחת התשובות לקושיית הבית-יוסף המפורסמת מדוע ארץ הנס שמונה ימים ולא שבעה ימים, היא שהפך שהספיק ליום אחד, שייר בתוכו מעט שמן כדי שהוא לא יהיה שמן שהוא משל נס. לפי זה, הנס הרבה את השמן הקיים ולא יצר אותו. שאלתנו הראשונה נותרת בעינה, אם כבר הופיע נס שלא היה בו צורך, למה הוא הופיע דווקא במגורה? שאלה נוספת שמתעוררת היא, אם נאמר שמצוות הדלקת נרות היא זכר להדלקת המגורה, הרי היה צריך להדליק נרות חנוכה ביום ולא בלילה, שזה היה זמן הדלקת המגורה במקדש? ואילו אנחנו מדליקים דווקא בלילה. אחת התשובות לכך היא פרסום הנס, משום שבלילה רואים יותר טוב, וכיום - שרגא בטיהרא מאי אהניא ליה – נר בצהרי היום איזו הנאה יש מאורו?

שאלה נוספת ששואל המהר"ל מפראג ורבים אחרים: נבוא ונאמר שקבעו את שמונת הימים הללו על הנס, איפה מצינו כדבר הזה? ממתי קובעים ימים טובים, ימי שמחה, ימי הלל והודאה על נס? עם ישראל ברוך ה' הוא עם המלומד בניסים, ואם כבר קובעים ימים טובים בהלל והודאה אז מן הראוי היה לקבוע את זה על הניצחון במלחמה. היכן מצאנו שקובעים יום טוב על נס? נס פך השמן?.. ובאמת על כן שואלת הגמרא (שבת כא:): "מאי חנוכה?" ומביאה את סיפור נס פך השמן. עוד שאלה מוכרת שנשאל על גבי השאלות שהובאו לעיל, מדוע דווקא בכ"ה בכסלו? ישנה תשובה שכולנו גדלנו עליה: ש"חנו בכ"ה". אז די ברור שאין זו התשובה העניינית, משום שמבחינה היסטורית ישראל לא חנו בכ"ה בכסלו. שהרי היו עוד ארבעה קרבות שהיו יותר מאוחרים, לאחר שטוהר המקדש. הקרב האחרון שקדם לטיהור המקדש הסתיים בחודש תשרי, ומסוכות כבר התחילו לטהר את בית המקדש ואם כן לא חנו בכ"ה, אלא החליטו להתחיל לעבוד ולהדליק את המגורה. ושוב נשאלת השאלה - מדוע דווקא בכ"ה? ולשאלה נוספת ואחרונה – ידוע שישנם לישראל שני ימים טובים שתיקנום חכמים, פורים וחנוכה. פורים זכה להיכנס לכ"ד ספרים, וחנוכה לעומת זאת לא נכנס לכתבי הקודש. הגמרא אומרת שחנוכה זה מהניסים שלא ניתנו להיכתב, וגם זה זקוק לעיון. שהרי אדרבא, דווקא בחנוכה הנס היה נס גלוי, בעוד שבפורים, במגילת אסתר, שעניינה הוא ההסתר, הנס היה נס נסתר. אז מדוע דווקא הנס הגלוי, שבו מופיעה ההתגלות האלוקית בצורה יותר גלויה, 'זכה' להסתר מכתבי הקודש?

ישראל נגד יוון

כדי לנסות ולענות על חלק מהשאלות, ננסה להתבונן במאבק שהיה בין יוון ובין עם ישראל. חז"ל מזהים את יוון כבר בתחילת הדרך, בשני הפסוקים הראשונים בתורה: "בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ, והארץ הייתה תוהו ובוהו וחושך על פני תהום". כבר אז, מרמזת לנו התורה על ארבע הממלכות המועדות לבוא לעם ישראל בהמשך הדרך. מובא במדרש רבה: "רבי שמעון בן לקיש פתר קריא בגלויות: 'והארץ הייתה תוהו' זו גלות בבל. שנאמר: 'וראיתי את הארץ והנה תוהו'. 'בוהו' זו גלות מדי דכתיב 'ויבהילו להביא את המן', 'וחושך' זו גלות יוון, שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזרותיהם שהייתה אומרת להם 'כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלוקי ישראל'". מכיוון שלא הייתה גלות ביוון, וישראל היו שרויים בארצם, נראה לומר שהמונח גלות שהובא כמדרש בא לתאר סוג של גלות "רוחנית" ששררה בתקופה זו בעם ישראל.

התכונה שחז"ל זיהו דווקא במלכות יוון מתוך ארבע המלכויות היא החושך. בשפתנו המילה "חושך" באה לתאר בדרך כלל אדם שהוא בור, כלומר אדם שהוא בעצם "בר", חושך, שומם, ריקני.. לכאורה, במבט ראשוני, נראה שהמילה הזו היא המילה האחרונה שתיקלע לתיאורה של יוון. על פניו זה נשמע מאוד לא מתאים! שהרי מי אם לא יוון יכולה להתפאר בחכמתה הידועה - פילוסופיה, אומנות, חכמות הטבע, חכמות מופשטות.. ובנוסף, גם בגמרא אנו מוצאים יחס מכובד ליוון. ישנן סוגיות מוכרות העוסקות בשאלה האם מותר לתרגם את התורה לשפות אחרות, ויש דעות שאומרות שלתרגם ליוונית מותר ולשפות אחרות אסור, וזאת משום שליוונית ישנו מן "מעמד ביניים", נעלה מן השאר. וכן אנו מוצאים בחז"ל (מגילה ט:) - "פייפותו של יפת, תשכון באהלי שם", ישנו צד יפה של יפת שאפשר להכניס אותו לאוהלי שם (עם ישראל), וזהו יוון, שהיה מבניו של יפת. לכן הדבר תמוה! היינו מצפים למצוא אצל יוון איזשהו סוג של דימוי קצת יותר נעלה. מדוע אם כן מכל הארבע מלכויות דווקא המילה "חושך" באה לתאר את מלכות יוון?

זהות החאבק

התשובה לתמיהתנו נעוצה בשאלה - מה בעצם רצתה יוון? מה הייתה מגמתה? אנו מכירים, לפי מקורות שונים של חז"ל, את שלוש הגזירות העיקריות של יוון, בין שאר גזירותיהם על עם ישראל, הם גזרו על ברית המילה, גזרו על החודש וגזרו על השבת. המדרש לעיל מציין מה הייתה מטרתה של יוון. היוונים רצו שעם ישראל **בעצמו** יכתוב: "אין לכם חלק באלוקי ישראל". **אתם** - כתבו על קרן השור אין לכם חלק באלוקי ישראל'. יוון רוצה לנתק את עם ישראל מהמקור האלוקי שלו. ולא די לה בזה, אלא שהיא רוצה שהוא בעצמו יבצע אותו. שאיפת יוון לניתוק עם ישראל מכור מחצבתו מתבטאת היטב בגזירות. גם השבת, גם המילה וגם החודש אלו אותות בין ישראל לקדוש ברוך הוא. המילה היא אות אלוקי החתום בבשרינו. השבת - "אות היא ביני וביניכם". ומצוות החודש הינה המצווה ראשונה שנצטוו בה בני ישראל, שבה לכאורה היה צריך לפתוח את התורה כמובא ברש"י המפורסם בתחילת ספר בראשית. אלו שלוש מצוות המייחדות את הקשר שבין ישראל לקודשא בריך הוא. ובשלוש אותות אלו רצו יוון לפגוע.

ולא זו בלבד. אנו מכירים מקורות מנוספים בחז"ל העוסקים ביחס שבין יוון לבין ישראל. מביאים חכמנו את דרישתו המיוחדת של תלמי המלך, שצווה על חכמי ישראל שיתרגמו את התורה כולה ליוונית, תרגום השבעים המפורסם. אם כן - אדרבא! מדוע יש לראות את תרגום התורה כמשהו שלילי? הרי כך תופץ תורת ה' בעמים! כך תהייה היא נחלת הכלל! איפה מתבטא יחסה של יוון לישראל שהבאנו לעיל?

חושך היוונים נגד אורה של החושב"ע

והתשובה - אכן כן, זו עדיין אותה מגמה. גם כן מבקשים היוונים לנתק את הקשר שבין ישראל לאלוקי ישראל. יוון מייצגת את החכמה. לה היא סוגרת. ואותה היא מחפשת - חכמה. משורטטת, קרה,

שכלתנית.. אך תורה אלוקית שיסודה בנבואה - לא כלל ועיקר! יוון רוצים לנתק, להפריד, ולהתנגד למה שמייצגים ישראל. עם ישראל ביסודו בא ומדבר על חכמה אלוקית. תורה אלוקית. עמנו בא ומדבר על איזו דרך חיים שאינה מיוסדת כלל על החכמה האנושית המתחילה מהאדם, אלא דרך חיים הנאצלת ממקור עליון, מעל ההשגה האנושית. באה מלכות יוון ואת הנקודה הזו היא רוצה לנתק. והם נלחמים בה בשתי דרכים. הדרך הראשונה היא ניתוק ע"י התנגשות חזיתית וגלויה. אם ישנו לישראל אות אלוקי שאליו הם מחוברים - ברית מילה, שבת, וכדומה, אז מיד גוזרים היוונים גזירות. שבת זהו היום השביעי, המייצג את ההופעה האלוקית פה בזמן. גרעין הזמן ופריו. ברית המילה היא החותם האלוקי בבשר האדם. וכל זה לא מוכר ליוון, ואת זה רוצה יוון לשרש מישראל. חזיתית, ובאופן ישיר.

ומאיך, פועלת יוון גם בדרך אחרת, דרך שקטה והרסנית. שהרי מהי משמעות תרגום התורה ליוונית? עצם התרגום פירושו – הסטת עניינה של תורה אל מחוזות אחרים. יוון רוצה להפוך את תורת ה' מתורה לחכמה. מבחינתם גם זו חכמה. הנה לו מקבץ חכמות נוסף, שגם חכמי יוון ילמדו ויבינו כמו שאר חכמות ומדעים. ופה מתבטא שורש ההבדל בין תפיסת עם ישראל את התורה ובין התייחסות יוון לתורה. זהו ההבדל שבין תורה לבין חכמה. האם זו תורה אלוקית, שיש לה קשר דווקא לשפת הקודש שבה היא נאמרה, וכפי שכותב הרמב"ן בהקדמתו לתורה, שכל התורה כולה היא צירוף של שמותיו של הקב"ה. או שמא התורה היא כהתייחסותה של יוון - חכמת בני האדם היא, חכמה שאפשר לתרגם, חכמה שאפשר להסכים או לחלוק עליה, לקבל ממנה דברים מסויימים ובאותה מידה לזנוח ממנה דברים אחרים.

מהלך זה אופייני הוא מאוד לתרבות זו. זו התרבות הקרויה כיום התרבות ההלניסטית. תרבות שמצד אחד הנחילה את רוח יוון בעולם, ומצד שני לא בחלה באימוץ חכמות אחרות, וכל זאת כפי ראות עינה. אפשר למצוא זאת גם אצל המצביא הגדול אלכסנדר מוקדון, שבמהלך מסעיו וכיבושיו היה מפיץ ברחבי העולם את תרבות יוון, אך לא נמנע מלתור ולרכוש חכמות נוספות ממקומות שונים בהם עבר. וכך גם חלילה, התורה הייתה בדרכה להיפך לחכמה אנושית נוספת מיני רבות, חכמה נטולת סממן אלוקי. אומרים חז"ל והדבר מובא בשו"ע "אורח חיים": "בשמונה בטבת נכתבה התורה יוונית, בימי תלמי המלך והיה חושך בעולם שלושה ימים". הפלא ופלא. שוב חוזר לו הביטוי "חושך". בדיוק כלשון המדרש, כאשר באים היוונים ומתרגמים את התורה ליוונית באים חז"ל ואומרים שהיה חושך בעולם שלושה ימים. שני המהלכים הללו, הגזירות ותרגום התורה ליוונית - הם מהלכים שעניינם החשכה. עניינם חושך.

בפסוק הבא שלאחר שני הפסוקים הראשונים בתורה המתארים את ארבע המלכויות, כתוב "ויאמר אלוקים יהי אור". האור של היום הראשון הוא אור שהעולם לא היה יכול לעמוד בו, לכן גנזו הקב"ה לצדיקים לעתיד לבוא. האור הינו ההופעה הנתפסת הכי מופשטת שקיימת בתוך המציאות הגשמית. בכמה וכמה מקומות כשישנה הופעה אלוקית היא מתוארת כאור, לדוגמא הפסוק בתהילים: "עוטה אור כשלמה". האור כביכול הוא הלבוש הכי דק של רבש"ע, ההופעה האלוקית העדינה ביותר. ואת ההופעה הזאת רוצה יוון לנתק, היא רוצה חכמה בלבד, כזו שמתחילה ונגמרת באדם. החכמה היוונית ראשיתה בשכל האנושי שביכולתו להגיע למקומות מאוד רחוקים. לפי רוב התפיסות הפילוסופיות

היווניות, אדם המכונה פילוסוף הינו האדם המגיע לשלמות. איזו מין שלמות היא זו? השלמות השכלית האנושית בלבד.

אומר המהר"ל - "מלכות יוון, הוא מוכן להתנגד לישראל במה יש להם תורה ומצוות אלוקיים. כי אל מלכות זו (יוון), שייך לה החכמה שהיא שכל האדם בלבד, ולא השכל האלוקי הנבדל אשר היא התורה האלוקית. שהיא השכל הנבדל האלוקי לגמרי". מה היסוד המחלוקת, לפי המהר"ל? מהו שורש ההתנגדות? הכל תלוי בשאלה - האם חכמה או תורה אלוקית. אומרים על כך חז"ל: "חכמה בגויים - תורה בגויים - אל תאמין". אמת, החכמה קיימת אצל הגויים. אבל תורה לא. זאת משום שהתורה, מקורה במקור האלוקי. אין היא יכולה להופיע דרך הגויים, אלא דרך עם ישראל. ואת הנקודה הזאת רצו יוון לשלול ולפרו. לפי דבריו של המהר"ל, ניתן להבין חלק מהשאלות שבהם פתח המאמר: מדוע קבעו חז"ל דווקא את הדלקת הנרות כמצוות החג? ומדוע ההדלקה עצמה דווקא בלילה? ולמה בכלל קובעים חג על הנס שנעשה כביכול, בפך השמן, ולא על הניצחון? על כך עונה המהר"ל: "ואם תאמר, וכי בשביל שנעשה להם נס בהדלקה שלא תהיה בטלה ההדלקה היו קובעים חנוכה, מה שחייב להודות ולהלל זה כאשר נעשה לו נס ובשביל הצלתו, ולא בשביל שנעשה לו נס לעשות המצווה, כי אין המצווה הנאה אל האדם". לפי דברי המהר"ל - מצוות לאו להנאות נתנו. אמנם נעשה נס שהעלה בידי ישראל לקיים את המצווה, אך מצוות לאו להנאה נתנו, ואיפה נשמע שקובעים על כך חג?

ועל זאת עונה המהר"ל: "ולפי הדברים אשר בארנו למעלה כי כוונת היוונים לבטל התורה והקדושה של ישראל, כי המצווה לנו היא המעלה השכלית האלוקית, ובוודאי ביטול התורה הוא ביטול ישראל וכל העולם היה בטל, לפיכך נעשה להם הנס במצוות הדלקה, שהיא מצווה אחת ממצוות התורה שבאו היוונים לבטל התורה ומצוותיה מן ישראל! פירוש דברי המהר"ל הוא, שעצם המושג נס, הוא עצמו ביטוי של מאבק שלם והתנגדותה של רוח ישראל לתרבות יוון. נראה לומר שחנוכה לא נקבע משום שהצלחנו לקיים מצוות הדלקת המנורה, אלא בגין משהו אחר. אמנם אנו שמחים על קיום מצווה כה חשובה, אבל לא זה גוף העניין! העניין הוא שנס זה - עצם קיום המצווה הוא ביטוי המצביע על שורש המאבק הרוחני של יוון. מלחמת הרוח.

בסה"כ על זה יצאנו למלחמה! ובאמצעות נס זה, נתן רבש"ע את הסכמתו לכך. כאשר עם ישראל מחדש את העבודה במקדש, פירוש הדבר שהוא מחדש את האור. מחדש את האור של תורת ישראל. "ממקום ביהמ"ק נבראת האורה" (בראשית רבה) היינו, שהאור שמופיע לעולם בא ממקום המקדש, המקום שבו רצו היוונים לפגוע. ובמצוות הדלקת הנר בלילה, אנו אומרים משהו לעולם ובעיקר לעצמנו: האור הזה יידלק דווקא בלילה, כי האור הזה הוא מתנגד לחושך שרצו יוון להנחיל לעולם.

ר' צדוק הכהן מלובלין בספרו 'פרי צדיק' מחדד את עיקרי המאבק אפילו עוד יותר. לפי דבריו, מבחינה היסטורית, הופעת חכמת יוון בעולם מאוד מעניינת, מכיוון שעל ציר ההיסטוריה העולמית, הופעתה של חכמת יוון תלויה במצבו של עם ישראל. בדבריו, הוא מביא את חז"ל, המספרים על מפגש מאוד מעניין שהיה בין אלכסנדר מוקדון לבין שמעון הצדיק. זהו שמעון שהיה משיירי כנסת הגדולה, וחי בדור אלכסנדר מוקדון ומורהו אריסטו. אריסטו הינו כביכול אבי החכמה היוונית, על אף שכבר קדמו לו פילוסופים גדולים כאפלטון וסוקרטס, אריסטו היה זה שהפיץ את החכמה בצורה הרחבה ביותר,

הרבה אודות לתלמידו - אלכסנדר מוקדון. השילוב של שניהם ביחד היה השילוב שהפיץ את חכמת יוון בעולם. אלכסנדר כבש את העולם כולו והפיץ את תורת רבו, תוך שמירת קשר הדוק באמצעות מכתבים. שמעון הצדיק, היה כידוע מאנשי כנסת הגדולה שבאה לאחר תום תקופת הנבואה. תקופת אנשי כנסת הגדולה מצוינת כאבן היסוד של תורה שבעל פה, כי בסוף תקופת הנביאים עבר המוקד מהתורה שבכתב לתושב"ע (עי' אבות א', א').

אומר ר' צדוק שאין זה מקרי שבמקביל להופעת תושב"ע בעם ישראל, הופיעה חכמת יוון בעולם. הוא מתאר זאת בביטוי מעניין: "כבר אמרנו שהם היו בקליפה זה לעומת זה כנגד קדושת תורה שבעל-פה". אריסטו הוא בגדר ה"קליפה" של תושב"ע. דבר זה פועל בהתאם לכלל רוחני - "זה לעומת זה עשה ה'". היינו, שלמול כל כוח שבקדושה, מופיע כנגדו בעולם כוח מהצד השני של המתרס. בעת בה התורה שבע"פ מופיעה במלוא עוזה, וכאשר המוקד עובר מתורה שבכתב לתושב"ע - היינו, כאשר הכוח העצור בעולמות התחתונים - בעם ישראל, פורץ - אז הוא פורץ גם אצל הגויים. אבל בעוד שאצל ישראל פורצת התורה - בגויים פורצת החכמה. וממשיך ר' צדוק, וסובר שזה היה יסוד המאבק של יוון: "וכן עניין היוונים היה שגזרו על ביטול התורה והמצוות להשכיחם תורתך, ואף שנמצא שהרגו נפשות, היה גם כן על קיום התורה" וממשיך באותו עניין ואומר: "וכבר אמרנו שהם היו בקליפה זה לעומת זה, כנגד קדושת תורה שבע"פ, שהיה עיקר התפשטותה ע"י שמעון הצדיק שהיה משיירי כנסת הגדולה וממנו התחיל כל שלשלת המשנה (כפי שנאמר באבות א', א'). וכימיו היה אלכסנדרוס מוקדון, ואז התחילה החכמה היוונית ע"י אריסטו שהיה בקליפה נגד קדושת תורה שבע"פ, שגם הם חידשו בגוון חכמה ומוסר בליבם בהנהגה בדרך ארץ, ועל כן רצו הם לבטל תושב"ע שבישראל". בדבריו, בא ר' צדוק ומחדד עוד יותר אתה נקודת המחלוקת. אין זה רק מאבק של חכמה נגד תורה, אלא יותר מכך. זהו מאבק של חכמה מול תורה שבעל פה. משום שכל זמן שתורה שבכתב שלטה בכיפה (נבואה), והיא המרכז, אז לא היה שייך שתבוא איזו חכמה אנושית ותנגד לתורה שבכתב. הן פשוט לא עומדות באותו המישור. אך ברגע שמגיע זמנה של תושב"ע, ברגע שסדר הופעת הקודש הוא בהתערותא דלתתא - בתחתונים, בכלים האנושיים - אז כנגד זה מתירה לעצמה לזקוף ראש גם חכמת יוון.

אפשר אולי למקד את העניין ולבאר אותו על בסיס מה שאמרנו מקודם. תורה שבעל פה היא חידוש עצום. בשלמא תורה שבכתב עוד ניחא להם ליוון, אז יש תורה אלוקית כתובה שניתנה לישראל מהקב"ה. אמנם גם את זה לא היה פשוט ליוונים לקבל, ובפשטות הפילוסופים מאוד התנגדו לזה. אך לבוא ולומר שיש ביכולת בשר ודם, בכלים השכליים, המוחשיים, הגשמיים שלו, להופיע את אור התורה? מבחינתם זה לא היה נתפס! כיצד יתכן שיבואו בני אדם שנראים כמותם ויחדשו חידושים ופסקים ומשניות ודינים ויהיה אפשר לבוא ולהגיד שזאת תורה? שיש כאן קדושה? שזו הופעה אלוקית? כל עוד מדובר על חכמה, חכמה אנושית, זה מופלא, ניחא. אבל להגיד שיש יכולת לחכמי ישראל להופיע תורה אלוקית? זה לא נתפס! ולנקודה הזאת, העל אנושית הזו, חכמי יוון התנגדו בכל תוקף. במודע ובתת מודע. בגלוי ובסתור.

והם הצליחו להפיל חללים. ולא דווקא בחרב ובחנית. תלמידו של שמעון הצדיק, היה כידוע אנטיגונוס איש סוכו. ושני תלמידיו של אנטיגונוס היו צדוק ובייתוס. עניינם של צדוק ובייתוס היה, שהם אמרו

שהם מקבלים את התורה שבכתב (אמנם לא בצורה מאוד כללית, אך עדיין מקבלים). אך לתושב"ע הם התנגדו נחרצות. מבחינתם היה זה קו אדום.

וזו הנקודה. זו בדיוק הייתה ההשפעה היוונית. לקבל תורה שבע"פ? להכיל את העובדה שיש כוח בחכמי ישראל להמשיך את הופעת התורה? זה היה מעבר ליכולת תפיסתם.

אגב, כל המאמר הראשון בספר הכוזרי, מתמודד עם שאלה זאת. לאו דווקא בנקודה של חידוש התורה בזה הוא מתמודד במאמרים הבאים, אלא בנקודת היסוד, היא עצם הזיקה והקשר שבין רבש"ע לבין בני האדם. שם מושם הדגש על הופעת התורה בעולם ע"י חכמי ישראל.

מאוד מעניין, שאנחנו מוצאים בחז"ל את המונחים 'אור', 'אורה' וכדו' - ביחס לחכמי ישראל. וכן מעניין המיקום שבה הם מופיעים. במסכת בבא בתרא (ג, ב), מספרת הגמרא על הורדוס: "הורדוס, עבדא דבית חשמונאי הווא", ממשיך הסיפור, ובסופו כתוב: "קם קטלינו לכולהו רבנן". הורדוס, שהיה עבד של בית חשמונאי, הורג את כל חכמי ישראל, ומשאיר בחיים את בבא בן בוטא. ממשיך הסיפור, והורדוס מתחרט על מעשיו, ורוצה לעשות תשובה. לשם כך פונה הוא לעצה מאותו בבא בן בוטא לשאול מה תהיה תקנתו: "שבקיה לבבא בן בוטא למשקל עצה מיניה. השתא מאי תקנתיה דההוא גברא?", ועונה לו בבא בן בוטא: "הוא כיבה אורו של עולם. שנאמר 'כי נר מצווה ותורה אור'". היינו - 'אתה הרגת את חכמי ישראל. אתה, הורדוס, כיבית אורו של עולם. זאת משום שחכמי ישראל הם הופעת האור שבעולם'. וחותם בבא בן בוטא בתקנתו: "ילך ויעסוק באורו של עולם, דכתיב: 'ונהרו אליו כל הגויים'". תקנתו של הורדוס היא לעסוק באורו של עולם. ומהו אורו של עולם? - בית המקדש. מטיל בבא בן בוטא על הורדוס לבנות את בית המקדש.

שתי הנקודות האלו - חכמי ישראל ותושב"ע לחוד, וביהמ"ק - אלו שתי נקודות הקרויות פה אחד בכינוי - "אורה". (מעניין שדווקא הורדוס עבד של בית חשמונאי, את מה שניסו היוונים לעשות ולא הצליחו, הוא זה שבסופו של דבר עושה. הורג את חכמי ישראל. זה מעיד אולי על הקלקול של בית חשמונאי, שהרי הורדוס הוא השלב הבא אחרי שמלכי בית חשמונאי נהרגים, והוא הורג בעצם את כל בית חשמונאי בסופו של דבר). התיקון של הורדוס על הרג חכמי ישראל מתבטא בבניין ביהמ"ק ושיפוצו. ואלו שתי ההופעות של האור - חכמי ישראל וביהמ"ק.

סיבת ייחודו של הנס

עפ"י הדברים שנאמרו לעיל, נראה שאפשר להבין את השאלות בהם פתח המאמר. שאלנו מדוע לא ניתן נס חנוכה להיכתב? והתשובה לכך פשוטה היא. זאת משום שכל היסוד של חנוכה הוא האור של תורה שבעל פה. אז מדוע שזה ייכתב? אין פה שום עניין של כתיבה, משום שכל העניין הוא הופעת התורה ע"י חכמי ישראל וכנסת ישראל. זהו האור הגדול שאנחנו מפיצים, והאור הזה לא שייך להיכתב. אם הוא היה יכול להיכתב, ועדיין הייתה משמשת התורה שבכתב - אז המאבק כלל לא היה מתחיל. מכיוון שכל המאבק צמח כתוצאה מזה שהגיע זמנה של תושב"ע! ולכן כל כך ברור מדוע חנוכה לא יכול היה להיכתב! מדובר בעידן ההתערותא דלתתא, ואין זה יכול לעלות על הכתב! עפ"י זה אפשר אולי להבין בצורה נפלאה, נקודה חשובה. כידוע, לפני שאדם מקיים מצווה הוא מברך

עליה "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו". את הברכה הזאת מברכים על מצוות דאורייתא, אך גם על מצוות דרבנן. רוצה הגמרא לברר מדוע מברכים "אשר קידשנו במצוותיו וציוונו", ושאלת: 'והיכן ציוונו? איך יתכן שניתן תברך "וציוונו" על מצוות דרבנן? הרי לא הקב"ה ציווה, אלא חכמי ישראל ציוו!?' ועונה: "שאל אביך ויגדך, זקניך ויאמרו לך" או "לא תסור מן הדבר אשר יורוך ימין ושמאל". היינו תקנת רבנן - דאורייתא.

הגמרא המציגה שאלה ותשובה אלו מופיעה בסוגיות חנוכה. ואין יותר מתאים להן ממקום זה, שהרי זהו היסוד - "אשר קידשנו במצוותיו וציוונו". ואם תאמר שהרי חכמים צוו ולא הקב"ה - אין כך! הוא ציווה! כשיש ציווי של חכמי ישראל, אז הוא ציווי אלוקי שמיוחס לרבש"ע. ולחכמי ישראל יש את היכולת להופיע עד כדי ציווי. עד כדי קביעת ימים בהלל והודאה. ועניין זה מתברר בחנוכה, כי חנוכה הוא ברור כוחה של תושב"ע. בו בזמן שבו מתחיל להתעורר הכוח של תושב"ע - מתחילה המערכה שבין יוון - בעבר ובהווה - לבין כנסת ישראל.

אז האם יש כוח ביד חכמי ישראל, ביד כנסת ישראל, להופיע תורה? האם יש המשכיות? הרי יוון מסמלת חושך! אם יוון גוברים, פירוש הדבר שברגע שבטלה הנבואה - בא חושך, חלילה! רק נבוא ונדמיין רגע עד כמה מסובך היה המצב ברגע שבו כבר פוסקת נבואה, וכבר אין תורה שבכתב: מצב פשוט מורכב. מאות שנים בהם עם ישראל התרגל לנבואה, ובכמה שלבים - זה פוסק. ומה נשאר? חושך גדול ומאיים, צל גדול של מלכות יוון, שכביכול מציעה אלטרנטיבה - החכמה. אבל לא כך! באים חכמי ישראל ונגד זה דבקים בהבנה שיש תורה! יש אורה! יש אור גדול, שהרי - "כי נר מצווה ותורה אור"! מי הופיעו את האור הזה? "שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך", היו אלו חכמי ישראל - אנשי כנסת הגדולה, שבכוחם, בשכלם, במסורתם, בלימודם - אור התורה האלוקית ימשיך ויפיע במלוא עוזו. גם תאריך החנוכה איננו מקרי. ימים אלו בשנה הינם הימים שבהם זמן החשך מתחיל להתמעט לאחר שהגיע לשיאו.

הגמרא במסכת עבודה זרה (ח, א) מתארת את הימים הטובים הראשונים שקבע האדם בעולם:

"תנו רבנן לפי שראה אדם הראשון יום שמתמעט והולך אמר אוי לי שמא בשביל שסרחתי עולם חשוך בעדי וחוזר לתוהו ובוהו וזו היא מיתה שנקנסה עלי מן השמים עמד וישב ח' ימים בתענית [ובתפלה] כיון שראה תקופת טבת וראה יום שמאריך והולך אמר מנהגו של עולם הוא הלך ועשה שמונה ימים טובים לשנה האחרת עשאן לאלו ולאלו ימים טובים..."

ימים אלו הינם ימים של התגברות האור דוקא מתוך שיא החשך. כאשר נראה שאין תקווה והעולם הולך הוא ומחשיך, מתחיל לפתע לבצבץ האור ההולך ומתגבר. ולא לחינם לשון הגמרא "לשנה האחרת עשאן... לימים טובים", מזכיר את לשון הגמרא בשבת כא: המתאר את קביעת ימי החנוכה - "לשנה אחרת קבעום ועשאום לימים טובים".

ולסיכומו של דבר, מסתבר שעניינו של החנוכה הוא הופעת אור התושב"ע, אשר מופיע בזמן המאור מיוחד הזה של כ"ה בכסלו, ויה"ר שנזכה באמת שבימים האלו, כוחה של תושב"ע ילך ויגבר והאור הגדול, אורה של תורה, ילך ויפיע.